

СИСТЕМА ПРИНЦИПІВ ТА ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У статті з психолого-педагогічних позицій висвітлено принципи та закономірності студентського самоврядування, врахування яких дає можливість проводити детальніший аналіз діяльності студентів, ніж це зазвичай робиться у вищій школі, допомагати і студентам, і педагогам у практичній діяльності студентського самоврядування, визначати шляхи і способи удосконалення змісту, форм і методів студентського самоврядування.

Ключові слова: студентське самоврядування, принципи, закономірності, діяльність.

Утвердження України як демократичної держави є водночас духовним, політичним, соціальним і культурним утвердженням громадян, здатних керуватись не суб'єктивними інтересами, не ідеологією певної групи людей, а визнати лише одну ідеологію – Конституцію, Основний Закон України, незалежної й суверенної держави.

У сучасних законодавчих та науково-методичних документах Міністерства освіти і науки України студентське самоврядування розглядається як конкретне розширення громадського самоврядування у вищих навчальних закладах, як право, яке гарантується державою, самостійно або через представницькі органи вирішувати питання, належні до компетенції студентського самоврядування.

Нові підходи до студентського самоврядування мають забезпечити переорієнтацію освітньо-виховного процесу як розвитку творчих потенцій та соціальної активності студентської молоді, інтеграції України в Європейське співтовариство.

За принципами Болонського процесу студентське самоврядування за своїми ціннісними орієнтаціями розглядається як найбільш активна форма виявлення потенційних лідерів, формування майбутньої еліти, як один із важливих чинників розвитку і демократизації усіх сфер суспільства.

У вітчизняному досвіді система діяльності студентського самоврядування у вищих навчальних закладах тільки-но почала змінюватись, реагуючи на нові умови та потреби життя. Проте можливості студентського самоврядування з виховання громадянських якостей студентів ще не використовуються в повному обсязі. Проголошення декларацій про студентське самоврядування та реальний його стан в окремих навчальних закладах не завжди збігаються. Саме цим пояснюється підвищена увага науковців, педагогів, влади до проблеми студентського самоврядування.

На основі вивчення й аналізу наукової літератури ми дійшли висновку, що студентське самоврядування – генетично більш ранній рівень цивільного,

місцевого самоврядування, своєрідне джерело виховання самостійності та самоактуалізації особистості, її творчої активності і самосвідомості, найважливіший засіб формування умінь і навичок управлінської культури в процесі конкретних видів діяльності, реалізації громадянських прав і обов'язків.

Студентське самоврядування – це та основа, що здатна “зміцнити демократичні основи громадянського суспільства і прискорити його розвиток” [3, с. 23].

Студентське самоврядування – це діяльність, за допомогою якої максимально виявляються і реалізуються творчі здібності студентів, формуються моральні якості, підвищується ініціатива кожного за результати своєї праці [5, с. 99]. Саме в діяльності студентського самоврядування закони управління і закономірності виховання набувають особливої, своєрідної специфіки.

Мета статті – розкрити та усвідомити систему принципів формування та закономірностей діяльності студентського самоврядування.

Раціональна дія студентського самоврядування можлива тільки на чітко науковій методологічній основі, якою є система принципів формування організаційних структур. Основними принципами формування організаційних структур є первинність функцій і вторинність структури, єдність мети, простота організаційної структури, оптимальність норми і форм управління, принципи зворотнього зв'язку. Перелічені принципи взаємопов'язані та взаємозумовлені. Кожен з них має самостійне значення, але тільки їх доцільне використання забезпечує результативність органів студентського самоврядування.

До загальних принципів управління належать: колегіальність у прийнятті рішень і персональна відповідальність, гуманність, ефективність, погодженість дій суб'єкта й об'єкта управління, відповідність форм, методів і засобів вимогам управління, самодіяльність.

Для чіткої організації діяльності учнівського самоврядування необхідні знання і володіння організаційно-методичними принципами управління, до яких належать:

- регулярна почергова змінюваність робочих органів самоврядування (суб'єкта управління);
- розширення реальних прав і повноважень органів самоврядування;
- доброзичлива вимогливість;
- конкретизація колективних творчих справ (КТС);
- диференціація та індивідуалізація (створення умов для повного прояву і розвитку здібностей кожного).

Принцип регулярної почергової змінюваності вимагає, щоб усі члени колективу пройшли школу управління і виконавчості, незалежно від успішності, міжособистісних відносин, становища в колективі.

Реалізувати принцип регулярної почергової змінюваності виборних органів, безперечно, нелегко. Однак при чітко налагодженій системі діяльності учнівського самоврядування труднощі ці мають тимчасовий характер.

Принцип розширення повноважень у самоврядуванні апробований у педагогічній діяльності А.С. Макаренка, який мав “завжди прямо чудових командирів” і раду, “яка ніколи як ціле не припиняла своєї діяльності і не виходила у відставку”.

Принцип конкретизації справи дає змогу циклічно включати учнів і до різних видів самоврядування. Доброзичлива вимогливість – одна з найважливіших проблем педагогіки співробітництва. Справжнє самоврядування неможливе з позиції сили, авторитету, недоброзичливості, волюнтаризму, недовіри.

У деяких випадках ігнорування принципу доброзичливої вимогливості призводить до конфліктних ситуацій, розладжування системи діяльності учнівського самоврядування.

Справжнє самоврядування можуть здійснювати тільки одухотворені, вільні від принижень і образ особистості.

Але тут виникає питання: “Чому далеко не всі педагоги, а разом з ними й студенти, обрані до органів студентського самоврядування, на ділі не дотримуються принципу доброзичливої вимоги?”

Аналіз сучасної літератури з проблем управління, спостереження за діяльністю педагогів свідчать, що основною причиною є відсутність терпіння, такту, готовності до роботи з органами самоврядування, що для сучасного етапу розвитку суспільства і вищої школи абсолютно не підходить [1, с. 45; 5, с. 68].

Тут потрібно нове педагогічне мислення сотень тисяч практичних працівників, їхня власна активність.

Сучасність підказує кілька шляхів вирішення проблеми. Перший припускає творчий розвиток методологічних і методичних принципів і нових технологій у межах сформованих організаційних форм самоврядування. Другий – у режимі пошуку нових ідей. І хоча в педагогіці нова ідея – річ достатньо рідкісна, все-таки орієнтири пошуку актуальних ідей зрозумілі. Це демократизм, гуманізм, свобода.

Зміст діяльності студентського самоврядування вимагає максимальних знань і творчих здібностей, політичної зрілості й управлінської майстерності, щоб не перетворити його на гру або експериментування. Студентське самоврядування – справа серйозна.

Зміст діяльності самоврядування жодною мірою не можна підмінювати змістом організацій, гуртковою і клубною роботою, роботою адміністрації. Студентське самоврядування не може управляти вищим навчальним закладом замість ректора, давати систему знань замість педагогів.

Зміст діяльності визначається трьома обставинами: якісною і кількісною визначеністю, повнотою та життєвою необхідністю, доступністю й результативністю.

Основою реального існування студентського самоврядування є його правомірність. Відсутність реальних прав і гарантій – основна причина формалізації його діяльності. Широке обговорення в пресі прав самоврядування свідчить, що надання прав впливати на формування навчальних

планів і програм, обов'язкових навчальних предметів, вимагати від адміністрації ВНЗ нормальних умов для функціонування самоврядування, брати участь у конкурсах на заміщення посад тощо відлякує навіть тих педагогів, які виступають за педагогіку співробітництва.

Стійкий стереотип цього несприйняття – наслідок суб'єктивного ставлення педагогів до ролі й сутності самоврядування, командного й адміністративного стилю роботи; нерозуміння виховної необхідності студентського самоврядування в житті школи; породження ряду суперечностей між сутністю студентського самоврядування і способами педагогічної взаємодії, між сформованим у шкільній практиці досвідом організації самоврядування і нових вимог суспільства. Причиною цього є інерція практичного педагогічного досвіду, яка стала перешкодою на шляху між формами, методами і змістом діяльності студентського самоврядування, в результаті чого зміст відстав від форм і методів (або було замінено тільки форму), породив одноманітність між процесом нагромадження наукою і практикою нових знань про студентське самоврядування і відставання студентів в оволодінні цими знаннями і досвідом; між завданнями, що покликані вирішувати самоврядування, і можливостями, які обмежують його діяльність у вирішенні цих завдань.

Ці суперечності не вичерпують себе протягом усього періоду діяльності самоврядування, хоча на певному етапі вони знімаються збагаченням досвідом студентів, розвитком їхньої потреби в самоврядуванні, ускладненням виконуваних управлінських функцій [1, с. 53–54].

Розвиток самоврядування припиняється, практика школи доводить, що перед цією формою управління не ставляться і нею не розв'язуються нові, складніші завдання. Тому підготовка до самоврядування має постійно оновлюватися, а завдання – ускладнюватися. Через це вимоги, що зростають, знову будуть суперечливими, але вже з наявністю нових мотивів і способів, що недостатні для виконання нових завдань.

До суперечностей належить і невідповідність між можливостями членів виборних органів самоврядування і їхніми домаганнями, схильностями і здібностями. Діяльність студентського самоврядування ускладнюють також суперечності між функціями виконавця й учасника прийнятого рішення, які можна висловити формулою: “Рада є – справи немає!”. Подолати їх можна лише на основі конкретних функціональних обов'язків учасників.

На основі аналізу природи, змісту, цілей, завдань і специфіки нагромадженого педагогічного досвіду можна стверджувати, що в діяльності студентського самоврядування виявляються загальні закономірності управління складними динамічними процесами виховання і навчання, а також соціально-психологічні, психолого-фізіологічні. Усі вони перебувають у достатньо складній взаємодії, а власне закономірностей студентського самоврядування в чистому вигляді немає.

Однак, розглядаючи студентське самоврядування як складову процесу виховання й управління, ми виокремлюємо такі закономірності, властиві вищезгаданим процесам і діяльності самоврядування: залежність діяльності від сукупності суб'єктивних і об'єктивних чинників і умов сус-

пільного середовища; єдність і взаємозв'язок діяльності й розвитку особистості; взаємозумовленість діяльності і спілкування, самодіяльності, самостійності та активності особистості.

Розгляд діяльності студентського самоврядування в єдності із загальними закономірностями і принципами, що впливають із цих закономірностей і слугують надійними орієнтирами виховної практики, дає змогу визначити методичні принципи організації діяльності студентського самоврядування. Дотримуючись цих принципів, можна виявити й деякі специфічні (окремі) педагогічні закономірності.

Пізнання педагогічних закономірностей – перспективний напрям наукового обґрунтування виховних можливостей студентського самоврядування і шляхів його розвитку в умовах становлення правової держави і демократизації школи. Діяльність студентського самоврядування, як і будь-яка діяльність, ґрунтується не тільки на законах педагогіки й управління, а й на загальних соціальних законах: єдності і боротьби протилежностей, кількісних і якісних змін, заперечення, відповідності продуктивних сил виробничим відносинам і рівневі розвитку продуктивних сил.

Положення про те, що діалектична єдність припускає виявлення необхідного зв'язку явищ, має безпосередній стосунок до діяльності, студентського самоврядування: єдність і взаємозв'язок чинників, які впливають на діяльність самоврядування, його розвиток і вдосконалення, не може бути досягнуто простою сумою “додавання сил” (воно може бути лише результатом їхньої взаємодії на чіткій цільовій основі).

Самоврядування як процес не є набором якихось абстракцій. Воно припускає наявність єдиної спільної мети і суб'єкта, й об'єкта управління, залежність результативності та інтенсивності діяльності від поставленої мети. Отже, чим цілеспрямованіші й доцільніші види самоврядування, тим воно інтенсивніше, ефективніше і результативніше.

Самоврядування немислиме без конкретних повноважень органів і сфери їхньої діяльності. Звідси випливає, що, чим конкретніші повноваження органів самоврядування і визначена сфера їхньої діяльності, тим вищий результат. Тут можна помітити ще одну закономірність: чим ширша взаємодія студентського самоврядування з іншими видами самоврядування, тим результативніша й інтенсивніша його діяльність.

У правовій демократичній державі головними вимогами до особистості стають громадянська відповідальність, соціальна активність, самостійність. Отже, вся діяльність студентського самоврядування має бути спрямована на формування у студентів умінь і навичок самоврядування, управлінської і політичної культури.

Діяльність цієї форми управління передбачає особисту і колективну відповідальність за прийняті рішення та їхнє виконання. Ця вимога найуспішніше реалізується за умови врахування можливостей і здібностей, мотивів і потреб участі студентів у діяльності самоврядування, рівня їхньої готовності до виконання управлінських функцій. Отже, чим вищий рівень готовності, потреби в діяльності у студентів самоврядування, тим від-

повідальніше вони ставляться до прийнятих органами самоврядування рішень, сумлінніше виконують їх.

Діяльність студентського самоврядування припускає багатогранне і багатобічне спілкування, яке дає змогу кожному відчувати свою значущість і необхідність, неповторність та оригінальність, знайти своє місце в колективі й одержати задоволення від участі в колективних справах. І чим сприятливіше спілкування між членами колективу, організаторами, виконавцями, тим ефективніша й результативніша діяльність студентського самоврядування.

В умовах демократизації життя школи колективні й особистісні відносини набувають нового змісту. Тому, чим змістовнішими будуть колективні й особистісні відносини, товариська турбота і творчі справи, тим багатшими і яскравішими будуть демократичні цінності, що набуваються в діяльності студентського самоврядування.

Аналіз сформованого на сьогодні досвіду студентського самоврядування свідчить про прямо пропорційну залежність його діяльності від знання закономірностей і принципів самоврядування, умінь і навичок прийняття рішень і організації їх виконання.

Саме знання закономірностей і принципів самоврядування дає можливість виявити суттєве й необхідне, найбільш загальне та стійке, пов'язувати виявлене з педагогічними процесами і явищами, визначати шляхи і способи удосконалення змісту, форм і методів студентського самоврядування.

Недооцінювання або незнання закономірностей і принципів негативно позначається як на діяльності самоврядування, так і на процесі виховання. Але в наукових публікаціях і посібниках з проблем самоврядування питання про єдність і взаємозв'язок закономірностей і принципів його діяльності навіть не порушувалося.

У деяких працях, де відзначається взаємозв'язок законів виховання і принципів виховної діяльності автори, як правило, виділяють тільки залежність самоврядування від педагогічного управління і потім переходять до опису принципів, що характеризують процес виховання. Саме цим певною мірою можна пояснити помилки, що допускаються в практиці роботи з організації діяльності учнівського і студентського самоврядування.

Тому, на нашу думку, необґрунтованим є скептицизм окремих дослідників і практиків, які вважають проблему принципів і закономірностей самоврядування надуманою і нічого не значущою в шкільній практиці. Ми переконані, що без чіткої основи, твердого фундаменту ніяке самоврядування неможливе.

Висновки. Сучасний етап розвитку суспільства створює оптимальні умови для удосконалення системи діяльності студентського самоврядування, докорінної зміни ставлення до самоврядування студентів, перетворення його з органу при керівництві вищого навчального закладу на пріоритетний засіб демократизації особистості, сучасні підходи до розуміння сутності студентського самоврядування дають можливість пере-

осмислення традиційно сформованих та наявних уявлень про студентське самоврядування як невід'ємної складової демократизації вищої школи.

Список використаної літератури

1. Аносов І.П. Соціально-педагогічні основи студентського самоврядування як джерела демократизації вищої школи (управлінський аспект) / І.П. Аносов, В.М. Приходько, М.І. Приходько. – Мелітополь : ТОВ “Видавничий будинок ММД”, 2008. – 196 с.
2. Про вищу освіту : Закон України // Освіта в Україні. Нормативна база. – 3-є вид., змін. та доп. – К. : КНТ, 2007. – С. 41–94.
3. Національна доктрина розвитку освіти // Нормативно-правове забезпечення освіти : у 4 ч. – Х. : Основа, 2004. – Ч. 1. – С. 5–24.
4. Положення про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах // Інформаційний вісник. – 2002. – № 7. – С. 98–100.
5. Приходько М.І. Учнівське самоврядування в сучасному вимірі / М.І. Приходько // Управління школою. – Вип. 3(63). – Х. : Основа, 2008. – 176 с.
6. Приходько М.І. Громадянськість як соціальна цінність самоуправління студентів вищих навчальних закладів Канади / М.І. Приходько, І.В. Василенко // Социальные технологии: Актуальные проблемы теории и практики : международный межвузовский сборник научных работ. – К. ; М. ; О. ; Запорожье, 2004. – Вып. 22. – С. 245–255.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2014.

Приходько Н.И. Система принципов и закономерностей деятельности студенческого самоуправления

В статье с психолого-педагогических позиций освещаются принципы и закономерности студенческого самоуправления, учет которых дает возможность проводить более детальный анализ деятельности студентов, преподавателей, чем это обычно делается в высшей школе, помогать и студентам, и педагогам в практической деятельности студенческого самоуправления, определять пути и способы усовершенствования содержания, форм и методов студенческого самоуправления.

Ключевые слова: *студенческое самоуправление, принципы, закономерности, деятельность.*

Prikhod'ko M. System of principles and conformities to law of activity of student self-government

In the article from psikhologo-pedagogical positions principles and conformities to law of student self-government, the account of which is given by possibility to conduct pain the detailed analysis of activity of students, light up, than it is usually done in more high school, to help and students, and teachers, in practical activity of student self-government, to determine ways and methods of improvement of maintenance, forms and methods of student self-government.

Near student self-government of mayut' to provide the new going pereorientaciyu educationally educate to the process as development of creative potencies and social aktivnosti of student young people, integrations of Ukraine in the European concord. After principles of Bolonskogo of process student self-government after the valued orientations is examined as the most active form of exposure of potential leaders, forming of future elite, as one of important factors of development and democratization of all spheres.

Student self-government is carried out during educational-educate to the process in higher educational establishments for the sake of more complete and comprehensive development of personality of student, realization of him, constitutional rights and interests. The questions of social'no-pobutovogo and cultural life belong to jurisdiction of student self-government.

Key words: *student self-government, principles, conformities to law, activity.*